

Helykötődés és helyi élelmiszer-preferenciák a magyar–szerb határtérségben: tanulságok a rövid ellátási láncok fejlesztéséhez

BENEDEK ZSÓFIA*

A tanulmány a helykötődés és a helyi élelmiszer-preferenciák kapcsolatát vizsgálja a magyar–szerb határtérségben, és ezek tanulságait értelmezi a rövid ellátási láncok fejlesztése szempontjából. 2025-ben végzett kérdőíves felmérés alapján, Baja térségében (N = 68) és Észak-Vajdaságban (N = 34) elemzi a helykötődés többdimenziós szerkezetét, annak klasztereit, valamint kapcsolatát a termelői eredet iránti preferenciákkal. Az eredmények azt mutatják, hogy a helykötődés belső szerkezete erősen kontextusfüggő, és hatása a helyi eredet iránti preferenciákra termékkategóriánként differenciált: a szorosabban kötődő fogyasztói csoportok a tej és tejtermékek, a pékáru, valamint részben a fűszerek esetében következetesen nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a termelői eredetnek. A kulturális-táji értékek és a helyi élelmiszerekhez kapcsolódó élményalapú tevékenységek vizsgálata arra utal, hogy a lokalitás jelentése több, egymást kiegészítő kulturális és gyakorlati referenciaponton keresztül válik értelmezhetővé. A tanulmány hozzájárul a rövid ellátási láncok társadalmi beágyazottságának és területi differenciáltságának jobb megértéséhez,

* Benedek Zsófia tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdaság-és Regionális Tudományi Kutatóközpont. E-mail: benedek.zsofia@rtk.elte.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3358-0702>

A szerző köszönettel tartozik a kérdőívet kitöltő fogyasztóknak, illetve Csurgó Bernadettnek, Orbán Évának és Szabadkai Andreának a kutatási terv összeállításában és az adatgyűjtésben történő közreműködésükért. Köszönet illeti Kulcsár Saroltát, Lengyel Zsófiát és Gere Kovács Gergőt a szerbiai adatgyűjtésért.

Az adatgyűjtésre az ARCCHAD: Alternative Responses for Climate CHange ADapation (Interreg IPA VI-A - HUSRB/23R/11/008) c. projekt keretében került sor.

A tanulmány megírását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által finanszírozott FK-143247 számú projekt tette lehetővé.

A tanulmányra a Creative Commons CC-BY irányelvei érvényesek.

A kézirat 2026. január 26-án érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.5-6.34>

és rámutat arra, hogy a helykötődés eltérő konfigurációi térségenként különböző fejlesztési megközelítéseket indokolhatnak.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: Q13, R11, D12, Z13, Q01.

Kulcsszavak: helykötődés, regionális identitás, helyi élelmiszer, terroir, kulturális beágyazottság, termelői termékek.

Abstract

Development potential of short food supply chains along the Hungarian–Serbian border: lessons learnt from a consumer survey

ZSÓFIA BENEDEK

This study examines the relationship between place attachment and preferences for local food in the Hungarian–Serbian border region and interprets its implications for the development of short food supply chains. Based on a questionnaire survey conducted in 2025, the analysis covers Baja and its surrounding area (N = 68) in Hungary and Northern Vojvodina (N = 34) in Serbia. The study investigates the multidimensional structure of place attachment, its cluster patterns, and its relationship with preferences for producer-origin food products. The results show that the internal structure of place attachment is strongly context-dependent and that its influence on preferences for local origin varies across product categories. Consumers with stronger place attachment consistently attribute greater importance to producer origin in the case of milk and dairy products, bakery products, and, to some extent, spices. The analysis of perceptions of cultural/regional values and experience-based activities related to local foods suggests that the meaning of locality is articulated through multiple, mutually reinforcing cultural and practical reference points. The study contributes to a better understanding of the social embeddedness and territorial differentiation of short food supply chains and highlights that different configurations of place attachment may imply different development approaches across regions.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: Q13, R11, D12, Z13, Q01.

Keywords: place attachment, regional identity, local food, terroir, cultural embeddedness, producer product.

Bevezetés

A klímaváltozás egyre összetettebb és egymással kölcsönhatásban álló kihívásokat teremt a mezőgazdasági termelés számára. A szélsőséges időjárási események gyakoribbá válása, a csapadékeloszlás bizonytalansága és a hőstressz növeli a termelési kockázatokat, és érinti az ellátási láncok stabilitását (Bozóki et al., 2025).

Különösen sérülékenyek azok a térségek és szereplők, amelyek erősen függenek a hosszú, centralizált ellátási struktúráktól, ahol az árvolatilitás, a koncentrált piaci hatalom és az információs aszimmetriák továbbberősítik a bizonytalanságot (Toma et al., 2021). E kihívásokra válaszul egyre nagyobb figyelem irányul a rövid élelmiszer-ellátási láncokra (REL-ekre), amelyekben az értékesítés közvetlen vagy kevés közvetítő szereplőn keresztül valósul meg (termelői piacok, közösségi mezőgazdaság, bevásárlóközösségek, vendégasztal). A szakirodalom a REL-eket olyan alternatív élelmiszerrendszerként értelmezi, amelyek egyrészt logisztikai rövideget, másrészt sajátos társadalmi és intézményi beágyazottságot képviselnek, ahol a bizalom, az átláthatóság és a személyes kapcsolatok kulcsszerepet játszanak (Michel-Villarreal et al., 2025). A REL-ek így a reziliencia szempontjából is relevánsak lehetnek, amennyiben stabilabb keresleti kapcsolatokat, nagyobb fogyasztói lojalitást és erősebb helyi gazdasági beágyazottságot kínálnak (Jia et al., 2024).

A REL-ek fejlesztésének európai gyakorlatában egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak azok a helyalapú megközelítések, amelyek a termékek gazdasági értékét kulturális és identitásbeli jelentésekkel kapcsolják össze (Moreno & Malone, 2021). A terroirkonceptió eredetileg a szőlőtermesztésből és bortermelésből indult ki, de ma már szélesebb vidékfejlesztési megközelítésként is értelmezhető (Demossier, 2016). A terroir a termőhely természetföldrajzi adottságainak (talaj, klíma, domborzat) és az emberi tényezőknek (hagyományok, tudás, technológiák, helyi intézmények) az összefonódásából fakadó, érzékszervileg is megtapasztalható egyediség, amely a termékeken keresztül válik jól kommunikálható gazdasági értéké. A terroiralapú megközelítés egyszerre minőségjelző és identitásalapú értékteremtési keret: a termék és a hely közötti kapcsolat a termelési adottságok mellett társadalmilag konstruált jelentésekre is épül. E szemlélet vidékfejlesztési potenciálját illusztrálják azok a jó gyakorlatok, ahol az egy-egy jellegzetes agrártermék köré szerveződő gazdasági, kulturális és vizuális identitás integrált fejlesztési stratégiává vált. Ilyen például a provence-i cseresznyetermő térség, ahol a helyi gyümölcs a turizmus, a gasztronómia és a térségi márkaépítés központi elemévé vált, vagy az osztrák Mohndorf Armschlag mákfalu, ahol a termékhez kapcsolódó turizmus elemek, tematikus rendezvények, településképf-formálás és branding egyaránt hozzájárulnak a helyi gazdaság diverzifikációjához és a közösségi identitás megerősítéséhez (Katieva & Muhar, 2022). Ezek a példák azt mutatják, hogy a terroiralapú fejlesztések sikerét a termékjellemzők mellett a helyi identitás és a társadalmi beágyazottság együttese alapozza meg.

Magyarországon ugyanakkor a terroiralapú gondolkodás egyelőre még csak korlátozott mértékben jelent meg a REL-ek fejlesztésében, noha a természeti és kulturális adottságok számos térségben adottak lennének. A terroiralapú kezdeményezések sikerét a gazdasági és intézményi adottságok mellett a társadalmi feltételek is nagymértékben befolyásolhatják. Mivel a terroir kollektív jelentésképzésre és helyi identitásra épül, kulcskérdéssé válik, hogy a fogyasztók milyen módon kapcsolódnak saját lakóhelyükhöz és helyi közösségeikhez (Graciotti & Balzano, 2025). Mindez a helyhez való kötődés vizsgálata felé tereli a figyelmet.

A tanulmány a rövid ételmiszer-ellátási láncok társadalmi beágyazottságát vizsgálja a helykötődés szerepére fókuszálva. Célja feltárni, hogy az eltérő helykötődési mintázatok miként kapcsolódnak a fogyasztók termelői eredet iránti preferenciáihoz a magyar–szerb határ két oldalán, és milyen fejlesztési tanulságok adódnak mind-ebből a terroiralapú helyi ételmiszerrendszerek erősítése szempontjából. A kutatási kérdések a Függelékben találhatók.

A kutatás összehasonlító kérdőíves adatfelvételen alapul, amelyben a helykötődés többdimenziós mérését fogyasztói preferenciákkal és kulturális részvételi mintázatokkal kapcsoljuk össze. Eredményeink arra utalnak, hogy a termelői eredet iránti elköteleződés szoros kapcsolatban áll az identitás- és kulturális kötődési mintázatokkal. Ez a felismerés új szempontokat nyit a REL-ek társadalmi működésének értelmezésében, és hozzájárulhat a terroiralapú fejlesztések hazai alkalmazhatóságának újragondolásához.

A tanulmány felépítése a következő. Az első rész az elméleti alapokat tisztázza és a kutatási kérdéseket határozza meg. A második rész az adatgyűjtést és a módszertant tárgyalja. A harmadik rész az eredményeket és azok értékelését tartalmazza. A negyedik rész összefoglalja a tanulmány mondanivalóját, és következtetéseket von le a kutatási eredményekből. A cikket a hivatkozások jegyzéke és a Függelék zárja le.

Elméleti alapok és kutatási kérdések

A rövid ételmiszer-ellátási láncok kutatásában visszatérő kérdés, hogy a földrajzi közelség miként válik társadalmi jelentéssel bíró kapcsolattá (Beriss, 2019). Bár a REL-irodalom rendszeresen hangsúlyozza a bizalom, a közösségi kapcsolatok és a társadalmi beágyazottság szerepét, a hely fogalma gyakran implicit marad (Feagan, 2007). A földrajzi és társadalomtudományi megközelítések ugyanakkor rámutatnak arra, hogy a helybeliség társadalmilag konstruált jelentéshalmaz, amely a fizikai

közelségen túl kulturális, társas és morális dimenziókat is magában foglal (Carroll & Fahy, 2015; Harris, 2010). Empirikus vizsgálatok szerint az élelmiszer-termeléshez és -fogyasztáshoz kapcsolódó gyakorlatok hozzájárulhatnak a közösségi önértékeléshez és identitásképzéshez (Csurgó & Megyesi, 2015), miközben a fogyasztási döntések identitásgyakorlatként működhetnek (Graciotti & Balzano, 2025). A REL-ek kontextusában a helyhez kapcsolódó identitás összefüggésbe hozható a termelői eredet iránti preferenciákkal és az elköteleződéssel (Memery et al., 2015), valamint a bizalom és az autenticitás percepciójával (Figueiredo et al., 2022). Magyarországi tapasztalatok alapján a relokalizáció és az újrapcsolódás narratívái szorosan összefonódnak a rövid ellátási láncok fejlődésével (Balázs, 2012).

E megközelítések közös pontja, hogy a hely jelentőségét hangsúlyozzák, ugyanakkor ritkábban vizsgálják, milyen konkrét pszichológiai mechanizmusokon keresztül kapcsolódik a helyhez való viszony a lokalitással összefüggő preferenciákhoz és gyakorlatokhoz. Ez indokolja olyan analitikus keret alkalmazását, amely a helyhez való kapcsolatot mérhető és összehasonlítható formában ragadja meg.

A helyhez való kötődés, vagyis helykötődés (*place attachment*) az ember és a lakóhelye, illetve a számára jelentéssel bíró terek közötti érzelmi, kognitív és funkcionális kapcsolatot ragadja meg, és a környezetpszichológia, a humánföldrajz és a regionális tudomány egyik fontos fogalmává vált az elmúlt évtizedekben (Düll, 2022). A klasszikus megközelítések szerint a helykötődés olyan komplex viszonyrendszert jelent egy adott hely vonatkozásában, amelyben az identitás, az emlékezet, a társas kapcsolatok és a mindennapi gyakorlatok térbeli beágyazottsága egyszerre van jelen. A kötődés kialakulása egyrészt érzelmi folyamat (biztonság, otthonosság, büszkeség, veszteségérzés lehetősége), másrészt kognitív-azonosulási dimenzióval bír (a hely mint az én részévé váló referenciapont), harmadrészt pedig funkcionális jellegű (a hely mint a mindennapi élethez, munkához, kapcsolatokhoz és erőforrásokhoz való hozzáférés tere) (Manzo & Devine-Wright, 2013). A szakirodalomban széles körben elfogadott, hogy a helykötődés többdimenziós konstrukció, amely nem vezethető vissza egyetlen attitűdre vagy érzelemre (Boley et al., 2021; Maricchiolo et al., 2021). A korai, kétpólusú (identitás vs. függőség) modelleket (Low & Altman, 1992) idővel olyan megközelítések váltották fel, amelyek külön kezelik az érzelmi-azonosulási, a természeti-környezeti, a társas és a funkcionális komponenseket.

Ezt a szemléletet képviseli Raymond et al. (2010) többdimenziós mérőeszköze is, amely a helykötődést egymással összefüggő, de elméletileg elkülöníthető alskálák mentén ragadja meg. Az általuk alkalmazott indexben a hely-identitás az egyén önmeghatározásának és élettörténetének térbeli beágyazottságát fejezi ki, vagyis azt,

hogyan a lakóhely mennyiben válik az én részévé. A természeti kötődés a tájhoz, az élő környezethez és a természeti elemekhez fűződő érzelmi viszonyt méri az összetartozás, az egység és az elvesztés érzésének dimenzióiban. A helyfüggőség a funkcionális dimenziót fejezi ki: azt, hogy a vizsgált tér mennyire alkalmas az egyén számára fontos tevékenységek végzésére, illetve mennyire nehezen helyettesíthető más helyekkel. Végül a társas kötődés alszállái (családi és baráti kapcsolatok) azt mutatják meg, hogy a közeli interperszonális hálózatok mennyiben ágyazódnak be térileg, és milyen mértékben járulnak hozzá a hely érzelmi jelentéséhez. E többdimenziós megközelítés lehetővé teszi, hogy a helykötődést ne homogén attitűdként, hanem eltérő érzelmi, identitásbeli, kulturális és funkcionális komponensek sajátos konfigurációjaként értelmezzük.

A REL-irodalomban a helykötődés többnyire implicit háttértényezőként jelenik meg. Kevésbé vizsgált, hogy a helykötődés mintázatai miként kapcsolódnak konkrét fogyasztói preferenciákhoz, illetve e kapcsolat hogyan értelmezhető a terroiralapú fejlesztések szempontjából. E hiányokra tekintettel a tanulmány a következő kérdéseket vizsgálja: (1): Hogyan jellemezhetők a helykötődés mintázatai a magyar–szerb határ két oldalán élő fogyasztók körében? (2): Milyen kapcsolat figyelhető meg a helykötődés és a termelői eredet iránti preferenciák között a rövid élelmiszer-ellátási láncok kontextusában? (3): Milyen módon értelmezhetők ezek az összefüggések a terroiralapú REL-fejlesztések társadalmi feltételeiként?

A tanulmány hozzájárul a REL-irodalomhoz azáltal, hogy a földrajzi közelségre épülő leíró megközelítéseket kiegészíti a helykötődés többdimenziós empirikus vizsgálatával. Másodszor, a helykötődés fogalmát összekapcsolja a terroir fejlesztési értelmezésével, és fogyasztói perspektívából vizsgálja annak társadalmi alapját. Harmadszor, összehasonlító határtérsegi elemzésen keresztül új empirikus bizonyítékokat szolgáltat egy kelet-közép-európai kontextusból.

Adatok és módszerek

Az adatgyűjtés Magyarországon a Baja környéki térségben, Szerbiában pedig négy határmenti községben: Magyarkanizsán, Zentán, Szabadkán és Zomborban történt. (A szerb közigazgatási rendszerben a község leginkább a magyarországi járásnak feleltethető meg.) Az összehasonlító elrendezés lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a helykötődés és a termelői eredet iránti preferenciák mintázatai mennyiben mutatnak hasonlóságokat vagy különbségeket eltérő társadalmi-térbeli kontextusokban. Az adatgyűjtés a két vizsgált térségben eltérő toborzási stratégiával,

de egységes kérdőív alkalmazásával zajlott le 2025 márciusa és szeptembere között. A magyarországi mintaterületen az adatfelvétel online kérdőíves módszerrel történt. A kérdőív linkjét olyan, a helyi közösségi élethez és térségi ügyekhez kapcsolódó Facebook-csoportokban terjesztettük, amelyek földrajzilag a bajai kistérséghez és közvetlen környezetéhez kötődnek. Összesen 59, területileg célzott csoportban történt a megosztás (a legtöbb csoport esetében több alkalommal is). A terjesztést kiegészítette a rövid ellátási láncokban érintett helyi kulcsszereplők személyes hálózata (például térségfejlesztési szakemberek, térségi REL-szervezők), akik saját kapcsolataikon keresztül továbbították a felhívást. A kétféle toborzási megközelítésből fakadó esetleges torzítások kezelésére az elemzéseket az eltérő módon toborzott almintákon külön is elvégeztük, és csak azokat a mintázatokot tekintettük értelmezhetőeknek, amelyek mindkét almintában fennálltak. A továbbiakban a teljes mintán végzett elemzések eredményeit mutatjuk be. A szerbiai mintaterületen (Észak-Vajdaság) az adatgyűjtés helyszíni, ún. *intercept survey* módszerrel zajlott le, térségi fesztiválokon és közösségi rendezvényeken (például paprikafesztivál, helyi termékes események), ahol a kérdezők véletlenszerűen szólították meg a felnőtt látogatókat. A részvétel mindkét országban önkéntes és anonim volt, és a válaszadók ugyanazt a strukturált kérdőívet töltötték ki. Az adatgyűjtés megkezdését megelőzően az ELTE (akkor még HUN-REN) Társadalomtudományi Kutatóközpont Kutatás-etikai Bizottsága adott etikai jóváhagyást (1-FOIG/6-11/2025).

A kérdőív első blokkja az alapvető szociodemográfiai jellemzőkre kérdezett rá (nem, életkor, iskolai végzettség, szubjektív jövedelmi helyzet). Ezután a kérdőív a termelői termékcsoportokkal kapcsolatos preferenciákat vizsgálta. A kérdések a rövid ellátási láncokban leggyakrabban megjelenő élelmiszerszektorok teljes körére kiterjedtek, beleértve a friss alapanyagokat, feldolgozott termékeket és tartósított helyi élelmiszereket, biztosítva a térségi termelői kínálat széles spektrumának lefedését. Ezt egy a helyi kulturális értékek fontosságát feltáró kérdésblokk követte, amelyben a felsorolt elemek a helyi kulturális örökséghez és közösségi élethez kapcsolódó, a vizsgált térségekben jól azonosítható kulturális gyakorlatokat és szimbolikus elemeket reprezentáltak (például népszokások, népi építészet, népzene, helyi rendezvények, hagyományos gasztronómia, tájfajták, élő kismesterségek). A kulturális értékek azonosításakor a lehető legszélesebb körű lefedésre törekedtünk: a célunk olyan kulturális referenciapontok bevonása volt, amelyek a mindennapi közösségi tapasztalat szintjén járulnak hozzá a helyköttetés érzelmi és identitásalapú dimenzióinak megragadásához. Végül a kérdőív a szabadidős tevékenységekre és a helyi rendezvényeken való részvételi hajlandóságra vonatkozó kérdéseket tartal-

mazott. A szabadidős tevékenységek kapcsán is törekedtünk a teljességre: minden olyan tevékenységet bevontunk a vizsgálatba, amely közvetlen kapcsolatot teremt a helyi élelmiszerekkel, a termelőkkel és a kulturális jelentésekkel, miközben alacsony belépési küszöböt és komfortos részvételi keretet biztosít. Ezek esetében a válaszokat ötfokozatú Likert-skálán mértük (például 1 = egyáltalán nem fontos, 5 = nagyon fontos).

A kérdőív központi eleme a helykötődés mérése volt, amely Raymond et al. (2010) többdimenziós mérőeszközének adaptált változatára épült. Az eredeti helykötődésindex dimenziói közül megtartottuk a hely-identitás, természeti kötődés, helyfüggőség és társas kötődés komponenseit, ugyanakkor a kutatás elméleti fókuszához illeszkedve két módosítást alkalmaztunk. Egyrészt a természeti kötődés alszállából elhagytuk az önreflexióra vonatkozó tételt, mivel az elemzésben a természeti környezethez fűződő érzelmi és kapcsolati viszonyt kívántuk megragadni, nem pedig az önismereti dimenziót. Másrészt önálló kulturális kötődés alszállát vezettünk be, három olyan állítással, amely a helyi kulturális élethez, hagyományokhoz és eseményekhez való érzelmi kapcsolódást, az ezekkel való azonosulást és az elvesztésük feletti aggodalmat mérte. A kulturális tételek szerkezete és megfogalmazása a természeti kötődés alszállá tételeinek logikáját követte. A kérdéseket a Függelék *FI. táblázata* mutatja be. A helykötődés alszállái 2–6 tételből álltak, az állításokat ötfokozatú Likert-skálán értékelték a válaszadók (1 = egyáltalán nem jellemző, 5 = teljes mértékben jellemző). Az alszállapontszámok képzéséhez minimumkitöltési szabályt alkalmaztunk: a 6 tételes alszálláknál legalább 4, a 4 tételesnél legalább 3, a 3 tételesnél legalább 2, a 2 tételesnél mindkét válasz megléte volt szükséges. Az alszállák értékeit a rendelkezésre álló tételek átlagaként számítottuk. A belső megbízhatóságot Cronbach-féle α mutatóval, valamint az átlagos tétel–tétel korrelációval értékeltük. A kéttételes alszállák esetében a tételek közötti korrelációból számított Spearman–Brown reliabilitási együtthatót alkalmaztuk, amely kéttételes skálák esetében ajánlott megbízhatósági mutató (Eisinga et al., 2013).

Ezután a helykötődés hat dimenziója alapján klaszterelemzéssel csoportosítottuk a fogyasztókat. A klaszterezést azoknál a válaszadóknál végeztük el, akiknél minden alszállá értelmezhető volt. A klaszterszám meghatározásakor a minta nagyságát és az értelmezhetőséget vettük figyelembe, ami kétklaszteres megoldást indokolt, és egy gyengébben kötődő és egy erősebben kötődő fogyasztói csoport elkülönítését tette lehetővé. A csoportképzést *k*-közép (*k-means*) eljárással végeztük. A klaszterek közötti különbségeket az egyes kötődési dimenziók mentén, az eloszlások ferdesége és a minta korlátozott elemszáma miatt nemparaméteres Mann–Whitney–Wilcoxon-

próbával vizsgáltuk. A különbségeket teszteltük néhány releváns nem csoportképző változó, pontosabban a termelői termékekkel kapcsolatos preferenciák esetében is (szintén Mann–Whitney–Wilcoxon-próbával).

Eredmények és értékelés

A magyarországi kérdőívekre 68 teljes kitöltés érkezett, a vajdasági minta 34 fős. A minták fő szociodemográfiai jellemzőit az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

A minták szociodemográfiai jellemzői. HU = Magyarország, RS = Szerbia (Vajdaság)

Változó	Változókatória	Elemsszám (fő) - HU	Elemsszám (fő) - RS
Nem	Férfi	14	15
	Nő	54	19
	Összesen	68	34
Életkor (év)	19–30	8	8
	31–40	27	6
	41–50	12	6
	51–60	15	9
	60+	4	4
	Összesen	66	33
Végzettség	Alapfok	3	1
	Középfok	28	8
	Felsőfok	37	24
	Összesen	68	33
Szubjektív jövedelmi helyzet	„Nehezen élünk”	21	5
	„Kényelmesen élünk”	40	26
	„Jelentős megtakarítással rendelkezünk”	6	3
	Összesen	67	34

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A válaszadók szociodemográfiai profilja (a magas iskolai végzettség, a túlnyomórészt aktív korú, illetve idősebb korosztály jelenléte, valamint a jellemzően kedvező szubjektív jövedelmi helyzet) megegyezik a helyi étel-miszer-fogyasztó tipikus profiljával, bár a szerbiai mintában viszonylag kiegyensúlyozott a nemek aránya, míg a helyi étel-miszer fogyasztását általában a nőkkel hozzák összefüggésbe (Feldmann & Hamm, 2015).

Első lépésként kiszámoltuk a helykötődésindexet. Az alskálák első megbízhatóságával kapcsolatos eredményeket a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

Megbízhatóság a helykötődésindex alskálái esetében

Alskála	Tételek száma	Magyarország			Szerbia (Vajdaság)		
		N	Cronbach- α	MIIC	N	Cronbach- α	MIIC
Hely-identitás	6	72	0,925	0,673	32	0,9507	0,7625
Természeti kötődés	3	68	0,820	0,603	34	0,8702	0,6908
Kulturális kötődés	3	65	0,803	0,576	34	0,8177	0,5992
Helyfüggőség	4	68	0,885	0,658	33	0,9451	0,8151
Családi kötődés	3	67	0,810	0,587	34	0,8536	0,6602
Baráti kötődés	2	69	0,684	$\rho_{SB} = 0,66$	34	0,8778	$\rho_{SB} = 0,88$

Megjegyzés: MIIC: Átlagos tétel–tétel korreláció. ρ_{SB} : a kéttételes skálák esetében alkalmazandó Spearman–Brown reliabilitási együttható.

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A többtételes alskálák belső megbízhatósága minden dimenzió esetében elérte a jó, illetve kiváló szintet. A kulturális kötődést mérő alskála esetében mindkét mintában megvizsgáltuk a további rövidítés lehetőségét. A kéttételes változat azonban rendre alacsonyabb belső konzisztenciát mutatott (a magyarországi mintában: $\alpha \approx 0,54$ – $0,62$; MIIC $\approx 0,37$ – $0,45$, a vajdasági mintában: $\alpha \approx 0,58$ – $0,78$; MIIC $\approx 0,40$ – $0,60$), mint az eredeti háromtételes forma ($\alpha = 0,82$; MIIC = $0,60$). A konstrukció megfelelő megbízhatóságának és tartalmi lefedettségének biztosítása érdekében ezért az eredeti, háromtételes alskálát alkalmaztuk. A kéttételes baráti kötődés alskála megbízhatóságát a Spearman–Brown-együtthatóval értékeltük, amely a magyar mintában $\rho_{SB} = 0,66$, a vajdaságiban $\rho_{SB} = 0,88$ volt. A kéttételes skálák reliabilitási értékeit a tételszám strukturális korlátai mellett érdemes értelmezni

(Eisinga et al., 2013). Az összehasonlíthatóság megőrzése és a helykötődés társas dimenziójának információtartalma érdekében a baráti kötődés alszála a további elemzésekben változatlan formában szerepelt.

A további elemzésekhez az alszála 1–5 skálán számított átlagértékeit használtuk, ami lehetővé tette a helykötődés egyes dimenzióinak külön-külön történő, valamint együttes vizsgálatát a fogyasztói csoportok és a helyi élelmiszerrendszerhez kapcsolódó attitűdök elemzése során. Ez összhangban áll azzal az elméleti kiindulóponttal, hogy a hely nem pusztán földrajzi közelség, hanem többdimenziós, társadalmilag konstruált jelentéshalmaz, amely empirikusan is megragadható (Carroll & Fahy, 2015; Harris, 2010). A 3. táblázat az alszála leíró statisztikáit és a két ország értékeit összehasonlító Mann–Whitney–Wilcoxon-próba eredményeit mutatja be.

3. táblázat

A helykötődésindex alszála leíró statisztikái

Változó	Magyarország			Szerbia (Vajdaság)			Min	Max	Wilcoxon p
	N	Átlag	Szórás	N	Átlag	Szórás			
Hely-identitás	68	3,551	0,762	34	4,247	0,829	1	5	0,0000
Természeti kötődés	68	3,478	0,937	34	3,814	1,002	1	5	0,0555
Kulturális kötődés	68	3,387	0,828	34	3,676	0,893	1	5	0,0288
Helyfüggőség	68	2,980	1,029	34	3,478	1,178	1	5	0,0287
Családi kötődés	68	3,583	0,942	34	3,627	1,075	1	5	0,6383
Baráti kötődés	68	3,169	0,937	34	3,382	1,162	1	5	0,1585
Helykötődés	68	3,358	0,6031	34	3,7042	0,7552	1,7	5	0,0096

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A magyarországi mintában a válaszadók mindegyik dimenzióban közepes-közepesen magas kötődési szintet mutatnak, amely nagyságrendjét tekintve megfelel a szakirodalmi tapasztalatoknak (Boley et al., 2021; Raymond et al., 2010). A legmagasabb átlagértékek a családi kötődés és a hely-identitás esetében jelentkeznek, jelezve, hogy a lakóhelyhez való érzelmi és identitásalapú viszony elsősorban a személyes és társas kapcsolatokba ágyazódik. A természeti és a kulturális kötődés szintén viszonylag magas, míg a helyfüggőség mutatja a legalacsonyabb átlagot. Ez arra utal, hogy a válaszadók a helyhez való kötődésüket összességében kevésbé a

használatból adódóan, inkább érzelmi és szimbolikus dimenziók alapján élük meg. Ez illeszkedik ahhoz az értelmezéshez, hogy a helyhez kötődő (így az élelmiszerhez kapcsolódó) döntések identitásgyakorlatként is működhetnek (Csurgó & Megyesi, 2015; Graciotti & Balzano, 2025). A szórások alapján a dimenziók többségében mérsékelt egyéni variabilitás figyelhető meg.

A vajdasági mintában a helyhez való kötődés szerkezete egyértelműen identitásvezérelt: a legerősebb komponens a hely-identitás, amelyet a természeti kötődés, valamint közel azonos szinten a kulturális és a családi kötődés követ. Ez arra utal, hogy a lakóhely a válaszadók számára nem pusztán funkcionális lélettér, hanem az önazonosság központi referenciapontja. A természeti környezethez való erős érzelmi kapcsolódás, a többgenerációs családi gyökerek és a helyi kulturális gyakorlatok együttesen járulnak hozzá ahhoz, hogy a hely az identitás, a kontinuitás és a közösségi hovatartozás hordozójaként jelenjen meg. A vajdasági magyar kisebbségi kontextusban mindez különösen hangsúlyos jelentést kap: a táj, a család és a kulturális közeg az otthonosság forrásai, illetve az önmeghatározás és a közösségi fennmaradás alapvető keretei is, ami megerősíti korábbi vizsgálatok eredményeit (Bray & Kovács, 2021; Tózsér, 2020).

A két minta összehasonlítása azt mutatja, hogy a vajdasági válaszadók több dimenzióban is erősebb kötődéssel jellemezhetők. A különbségek a hely-identitás esetében kimagaslóan, de a kulturális kötődés és a helyfüggőség esetében is erősen szignifikánsak. Eszerint a vajdasági kontextusban a hely nemcsak érzelmi-azonosulási szempontból fontosabb, hanem a mindennapi élet szervezésében is erősebben központosító szerepet tölt be. Ezzel szemben a természeti kötődés esetében a különbség csak mérsékelt szignifikáns, míg a társas dimenziók (családi és baráti kötődés) terén nem mutatható ki érdemi eltérés a két ország mintái között. Ez azt sugallja, hogy az interperszonális kapcsolatok térbeli beágyazottsága hasonló módon strukturálódik, míg az identitás-, kultúra- és funkcióalapú kötődés erősebben kontextusfüggő. Ezek az eredmények megerősítik, hogy a helykötődés nem egységes, egyetlen skálán megragadható attitűd, hanem eltérő belső szerkezetű dimenziók együttese (Raymond et al., 2010), amelyek más-más társadalmi és kulturális jelentést hordoznak (Hernández et al., 2020). A helyhez való kötődés szerepének pontosabb értelmezéséhez ezért nem elegendő pusztán a kötődés intenzitását vizsgálni, hanem a belső szerkezetet is figyelembe kell venni. A rövid ellátási láncok és helyi élelmiszerrendszerek fejlesztése szempontjából azt is érteni kell, hogy a kötődés mely komponensei dominánsak: identitás- és kultúraalapú, természeti, funkcionális vagy társas dimenziók-e. Csak a belső szerkezet feltárásával válik láthatóvá, hogy

a lokalitás mely jelentésrétegeire, például kulturális örökségre, táji identitásra vagy mindennapi gyakorlati beágyazottságra lehet érdemben építeni a REL-ek kommunikációja és intézményi fejlesztése során. Ily módon a hely implicit módon kezelt fogalma empirikusan is konkretizálható a bizalom és társadalmi beágyazottság köré szerveződő REL-értelmezésekben (Beriss, 2019; Feagan, 2007).

A helyhez való kötődés belső szerkezetének feltárása érdekében országonként külön klaszterelemzést végeztünk, majd a kialakult csoportokat az egyes kötődési dimenziók mentén hasonlítottuk össze. Az így kapott klaszterprofilokat és a közöttük fennálló különbségek szignifikanciáját a 4. táblázat mutatja be.

4. táblázat

A helykötődésindex alszámai alapján végzett k-közép klaszterezés eredményei

Ország	Klaszter	Hely-identitás	Természeti kötődés	Kulturális kötődés	Hely-függőség	Családi kötődés	Baráti kötődés
HU	1: Kevésbé kötődő (N = 49)	3,24	3,21	3,04	2,54	3,53	2,85
	2: Szorosan kötődő (N = 19)	4,36	4,18	4,29	4,11	3,72	4,00
	Teljes minta	3,55	3,48	3,39	2,98	3,58	3,17
	Wilcoxon p	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,4920	0,0000
	Különbség	1,12	0,97	1,25	1,57	-	1,15
SR	1: Kevésbé kötődő (N = 21)	3,90	3,30	3,22	2,87	3,00	2,83
	2: Szorosan kötődő (N = 13)	4,80	4,64	4,41	4,46	4,00	4,27
	Teljes minta	4,25	3,81	3,68	3,48	3,63	3,38
	Wilcoxon p	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,1477	0,0002
	Különbség	0,9	1,34	1,19	1,59	-	1,44

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A klaszterelemzés mindkét országban két, jól elkülönülő kötődési profilt azonosít, egy szorosan és egy kevésbé kötődő csoport formájában. A két klaszter közötti különbségek szerkezete azonban nem teljesen azonos. Mindkét mintában a helyfüggettség dimenziója mutatja a legnagyobb távolságot a csoportok között, ami arra utal,

hogya a kötődési típusok elkülönülésének központi tengelye az, hogy a mindennapi életvitel, a tevékenységek és a lehetőségek mennyire kötődnek egy adott helyhez, illetve mennyire tekinthető az adott tér funkcionálisan nehezen helyettesíthetőnek. Ez összhangban áll azokkal az empirikus eredményekkel, amelyek szerint a helykötődés dimenziói közül a helyfüggőség a viselkedési és térhasználati minták szerinti differenciáló szerepe révén válik a kötődési típusok egyik legfontosabb strukturáló elemévé (Ramkissoon et al., 2018; Scannell & Gifford, 2017). Ezen túlmenően a két országban eltérő dimenziók erősítik leginkább a klaszterek szétválását. A magyarországi mintában a hely-identitás különbsége hangsúlyosabb, vagyis a szorosan és kevésbé kötődő csoportok elsősorban abban térnek el, hogy a lakóhely mennyiben válik az önazonosság központi referenciapontjává. A vajdasági mintában ezzel szemben a természeti kötődés és különösen a baráti kötődés választja el erőteljesebben a két klasztert, azaz a kötődési típusok differenciálódása inkább a tájhoz való érzelmi viszony és a lokálisan koncentrált társas hálózatokba való beágyazottság alapján történik. Ez az eltérés értelmezhető a két társadalmi-térbeli kontextus különbségeivel (Carroll & Fahy, 2015). A magyar és a vajdasági minta közötti eltérő belső súlypontok, vagyis az identitásdimenzió hangsúlyosabb szerepe az egyik, illetve a természeti és társas kötődés dominanciája a másik esetben jól illeszkedik ahhoz a megközelítéshez, amely a helykötődést kontextusfüggő, a mobilitási minták és a lokálisan koncentrált kapcsolathálókat által formált konstrukcióként értelmezi (Cole et al., 2021; Hernández et al., 2020).

5. táblázat

Különbségek a klaszterek termelői termékekkel kapcsolatos átlagos preferenciáiban

Termék	Magyarország			Szerbia (Vajdaság)		
	Kevésbé kötődő	Szorosan kötődő	Wilcoxon p érték	Kevésbé kötődő	Szorosan kötődő	Wilcoxon p érték
Tej, tejtermék	3,367	4,368	0,0017	3,524	4,538	0,0126
Pékáru	3,714	4,316	0,0150	3,381	4,000	0,0475
Fűszerek	3,000	3,842	0,0055	3,048	4,000	0,0642

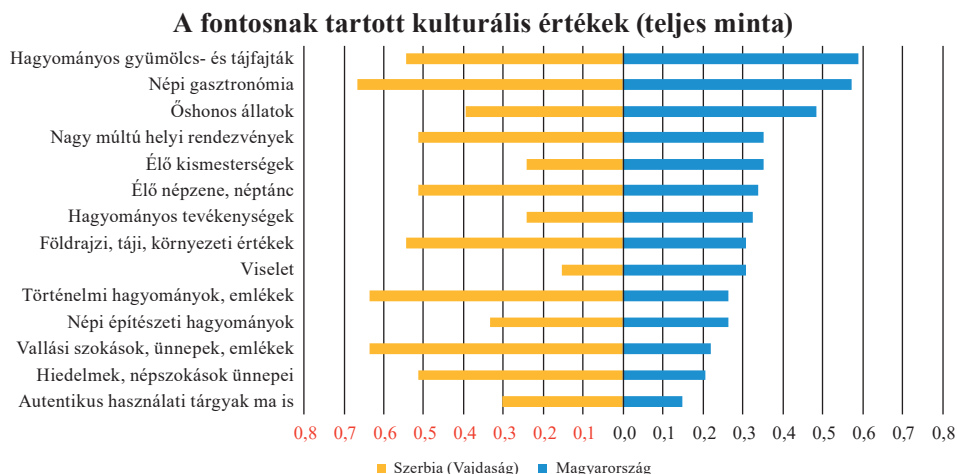
Megjegyzés: csak azon termékek esetében kapott eredményeket közöljük, ahol minden toborzási al minta esetében szignifikáns különbségeket tapasztaltunk.

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

Az 5. táblázat ismerteti, hogy milyen különbségek mutatkoznak abban, hogy a kevésbé és a szorosan kötődő csoport számára mennyire fontos bizonyos termékek termelői eredete. A kérdőívben szereplő valamennyi termék kategória esetében elvégeztük az elemzéseket; itt most azonban csak azokkal a termékekkel kapcsolatos eredményeket közöljük, amelyek a különböző toborzási almintákon következetesen szignifikáns mintázatokat mutattak.

A szorosan kötődő fogyasztók mindkét térségben magasabb preferenciát mutatnak a termelői eredet iránt a tej és tejtermékek, a pékáru és a fűszerek esetében. A magyar mintában mindhárom terméktípusnál szignifikáns különbség figyelhető meg, míg a vajdasági mintában a tejtermékek és a pékáru esetében egyértelmű az eltérés, a fűszereknél pedig gyengébb statisztikai erővel jelenik meg. A többi vizsgált termék (például a hús, illetve a zöldség és gyümölcs, méz stb.) esetében a klaszterek közötti különbségek nem bizonyultak következetesen szignifikánsnak. A helykötődés hatása tehát termékspecifikus: bizonyos élelmiszerek esetében szorosabban kapcsolódik a termelői eredet preferenciájához, míg másoknál kevésbé érvényesül (Graciotti & Balzano, 2025). Ez illeszkedik ahhoz az elméleti megközelítéshez, amely szerint a helyhez való viszony kulturális, társas és morális dimenziói a fogyasztási gyakorlatokban konkretizálódnak, és a termelői eredet bizalom- és autenticitásjelzésként működhet (Figueiredo et al., 2022; Memery et al., 2015).

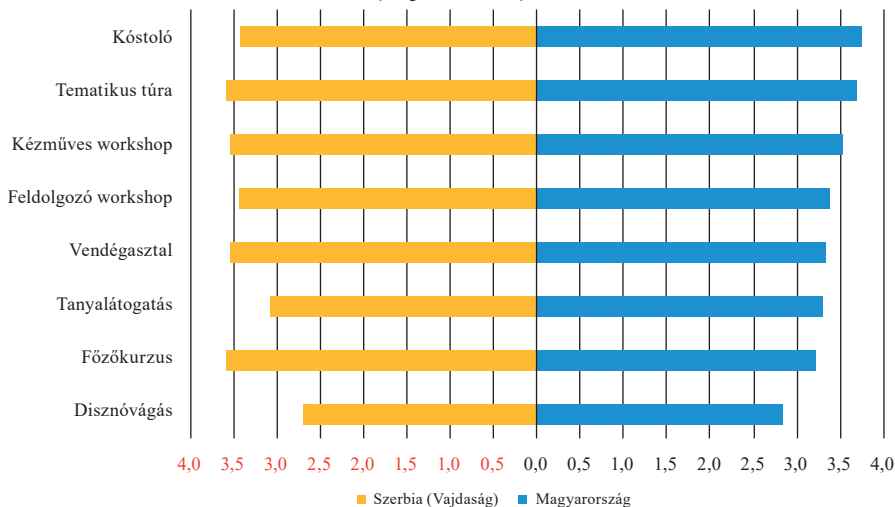
A klaszterelemzés eredményei szerint a helykötődés belső szerkezete és annak fogyasztói preferenciákra gyakorolt hatása különféle kontextusokban eltérő módon alakul. Ugyanakkor a helykötődés nemcsak termékpreferenciákban, hanem a helyi kulturális értékek fontossági sorrendjében és a hozzájuk kapcsolódó részvételi hajlandóságban is megjelenik (Budruk & Stanis, 2013). A teljes mintára vonatkozó elemzés ezért a kulturális-táji értékek percepciójára, valamint az ezekhez kapcsolódó, potenciálisan REL-hez köthető szabadidős tevékenységek iránti nyitottságra fókuszál. Noha e dimenziókban nem mutathatók ki szignifikáns különbségek a kötődési klaszterek között, az eredmények rámutatnak, hogy a helyhez való érzelmi és identitásalapú viszony milyen tartalmakon és gyakorlatokon keresztül válhat a rövid ellátási láncokat célzó fejlesztések erőforrásává. Mindez a földrajzi közelség társadalmi jelentéssé válásának mechanizmusaira irányítja a figyelmet (Beriss, 2019), és arra, miként szerveződik a hely a mindennapi gyakorlatok szintjén (Feagan, 2007).

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A kulturális értékek fontossági sorrendje mindkét térségben világosan jelzi, hogy a helykötődés nem egy szűken vett agrártermelési vagy természeti dimenzióra korlátozódik, hanem a táji, történeti és közösségi jelentésrétegek összefonódásán keresztül nyer értelmet (1. ábra). A két minta élmezőnyében mindössze egy közös elem jelenik meg, a népi gasztronómia, amely mindkét kontextusban olyan közvetítő nyelvként működik, amely egyszerre kapcsolja össze a természeti adottságokat, a helyi termékeket és a kulturális hagyományokat, és a fogyasztás szintjén is közvetlenül átélhetővé teszi a terroir jelentésvilágát (Ismarizal et al., 2025). Ugyanakkor a rangsor szerkezete eltér: míg a magyarországi mintában a kulturális értékek inkább egy hierarchikus, agrárökológiai mag köré rendeződnek, addig a vajdasági mintában kevésbé hierarchikus, blokkyszerű struktúra rajzolódik ki. Ebben a táji és természeti értékek, a tájfajták, a népi gasztronómia, a nagy múltú rendezvények, a történelmi és vallási hagyományok, valamint az élő közösségi gyakorlatok egymáshoz hasonló súllyal vannak jelen. Ez arra utal, hogy a kisebbségi kontextusban a hely jelentése nem szűkíthető le sem az agrártermelésre, sem a természeti környezetre, hanem a táj, a kultúra és a társas emlékezet egymást erősítve alkotják a helykötődés alapját. A kulturális értékek fontossága azonban önmagában nem elegendő a REL-ek fejlesztési potenciáljának megítéléséhez; kulcskérdés, hogy ezek mennyiben alakíthatók át konkrét, megélhető gyakorlatokká (Balázs, 2012).

**Részvételi hajlandóság különböző szabadidős tevékenységek kapcsán
(teljes minta)**

Forrás: Saját szerkesztés az empirikus adatfelvétel alapján.

A szabadidős és élményalapú tevékenységek iránti részvételi hajlandóság mindkét térségben kiegyensúlyozott képet mutat (2. ábra): egyik aktivitás sem domináns, ugyanakkor kirajzolódik egy olyan csoport, amely élményszerű, közösségi és tanulási elemeket egyaránt kínál. Ide tartoznak a tematikus túrák, a főzőkurzusok, a vendégasztal, a feldolgozó és kézműves workshopok, valamint a kóstolók. A szakirodalom szerint a gasztronómiai élmények nem pusztán fogyasztási aktusok, hanem a helyi identitás és kulturális örökség közvetítői: az ízeken és étkezési gyakorlatokon keresztül a hely megtapasztalhatóvá válik (Virginija & Aušra Liorančaitė, 2025). A helyi élelmiszerhez kapcsolódó turisztikai és szabadidős formák egyúttal a közösségi beágyazottság és az autenticitás hordozói is (Jørstad et al., 2020). Ezzel szemben a hagyományos, munkajellegű vagy erősebben rituális részvételt igénylő tevékenységek (mint a disznóvágás) mindkét térségben a rangsor végén jelennek meg, vagyis a helyi hagyományok kulturális elismertsége nem feltétlenül jár együtt rekreációs részvétellel. A terroirhoz és a helyi élelmiszerrendszerekhez kapcsolódó értékek tehát elsősorban közvetített, élményalapú és közösségi tanulást kínáló formákon keresztül válhatnak a mindennapi gyakorlat részévé.

Összességében az eredmények arra mutatnak rá, hogy a helykötődés többdimenziós konstrukció, amelynek belső szerkezete és az egyes dimenziók relatív súlya erősen kontextusfüggő (Hernández et al., 2020; Raymond et al., 2010). A magyarországi és a vajdasági minta között a kötődés általános szintjében és belső struktúrájában is szisztematikus eltérések figyelhetők meg, és hasonló különbségek rajzolódhatnak ki a szorosan és a kevésbé kötődő csoportok összehasonlításában is. Az eredmények illeszkednek azokhoz a fogyasztói kutatásokhoz, amelyek szerint a lokális eredet iránti preferencia termékkategóriánként eltérően alakul (Davidson et al., 2024; Hempel & Hamm, 2016). A vizsgálat azt is mutatja, hogy a termékspecifikus mintázat a helykötődés belső szerkezetével összefüggésben értelmezhető: a szorosabban kötődő fogyasztók bizonyos termékkategóriák (a tej és tejtermékek, a pékáru, valamint részben a fűszerek) esetében következetesen nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a termelői eredetnek, míg más vizsgált termékeknél a különbségek gyengék vagy nem szignifikánsak. A terroir és a helyi élelmiszerrendszer jelentésrétegei több, egymással párhuzamos csatornán keresztül válnak hozzáférhetővé, termékekhez, kulturális értékekhez és élményalapú gyakorlatokhoz kapcsolódva. Az almintákon külön elvégzett elemzések hasonló mintázatot eredményeztek, ami arra utal, hogy az eredmények nem függenek érdemben a toborzási módszertől.

Az eredmények több ponton megerősítik a meglévő tudást: alátámasztják a helykötődés konfigurációs jellegét, valamint a lokalitás és fogyasztói preferenciák kapcsolatának differenciált, termékkategóriák szerint eltérő működését. A tanulmány hozzájárulása abban ragadható meg, hogy a termékspecifikus preferenciákat a helykötődés mérhető dimenzióihoz kapcsolja, és empirikusan feltárja a kötődési szerkezet, különösen az identitás- és kulturális kötődés szerepe, valamint a lokalitás értelmezése közötti összefüggéseket. A határtérségi összehasonlítás további empirikus bizonyítékot szolgáltat arra, hogy az identitás-, kulturális, természeti és társas dimenziók eltérő konfigurációi eltérő fejlesztéspolitikai orientációkat implicálnak. Ezzel a vizsgálat a REL-irodalomban gyakran implicit módon kezelt hely fogalmát konkrét, mérhető összetevőkre bontja, és a lokalitás társadalmi alapját strukturált formában teszi elemezhetővé.

A helykötődés belső szerkezetében feltárt, térségre jellemző mintázatok alapján a helyi élelmiszerrendszerek fejlesztése térségenként eltérő megközelítést indokol. Baja és tágabb térsége esetében, ahol a helykötődésen belül az identitásjellegű és kulturális dimenziók, valamint a táji örökséghez való viszony hangsúlyos, a helyi élelmiszerrendszer fejlesztése a terroir biológiai és gasztronómiai elemeinek összehangolt megjelenítésére épülhet. A hagyományos gyümölcsfajták, a tájfajták és az

őshonos állatok egyszerre termelési erőforrások és identitáshordozó elemek, amelyek a térség történeti és ökológiai sajátosságait jelenítik meg, és a fogyasztók számára elsősorban a helyi gasztronómiai kultúrán, feldolgozási hagyományokon és étkezési gyakorlatokon keresztül válnak átélhetővé. Fejlesztéspolitikai szempontból ez olyan megközelítést indokol, amely a helyi alapanyagokra épülő termelést és feldolgozást rövid értékesítési csatornákkal és a Duna menti tájhoz kötődő narratívákkal kapcsolja össze. Ennek lehetséges formái lehetnek például a helyi alapanyagokra épülő vendéglátási együttműködések, tematikus gasztronómiai útvonalak, illetve tájfajtákra és hagyományos fajtákra épülő termékfejlesztési kezdeményezések. A terroir ebben a megközelítésben a termelési módok, alapanyagok és fogyasztási gyakorlatok koherens rendszerében jelenik meg.

A vajdasági térségben, ahol a helyikötődés szerkezetében a természeti környezethez és a lokálisan sűrű társas hálókhoz való viszony hangsúlyosabb, a rövid ellátási láncok fejlesztése a közösségi beágyazottságra és a személyes kapcsolatokon alapuló bizalomra építhet. A terroir elsősorban a mindennapi gyakorlatokon keresztül közvetítődik: a tájjal való együttélés, a kistermelői tudás, a családi és baráti kapcsolatok, valamint a helyi közösségi alkalmak olyan társadalmi közeget alkotnak, amelyben a helyi élelmiszerek a kapcsolatok hálójába ágyazódnak. Fejlesztéspolitikai szempontból ez a közvetlen találkozást és együttműködést támogató intézményi és informális terek erősítését indokolja. Ilyenek lehetnek a közösségi piacok, termelői nyílt napok, betakarítási és feldolgozási alkalmak, valamint oktatási és közösségi programok. Ezekhez kapcsolódva kisebb léptékű, közösségi alapú, a helyi termékeket láthatóbbá tevő kezdeményezések tovább erősíthetik a térségi beágyazottságot. A REL-ek bővülését ugyanakkor gazdasági oldalról korlátozhatják a kis léptékű termelők piacra lépésének költségei és adminisztratív terhei. Ebből a szempontból különösen fontosak lehetnek a piacra jutást segítő célzott támogatások, a kedvezményes részvételi díjak és az adminisztratív költségek mérséklését szolgáló megoldások. Szabályozási oldalról azok az arányos értékesítési, higiéniai és feldolgozási előírások lehetnek meghatározók, amelyek az élelmiszer-biztonsági garanciák fenntartása mellett nem zárják ki a kis volumenben termelő szereplőket a piacról. Ebben a kontextusban a terroir a közösségi gyakorlatok és a természeti környezethez fűződő tapasztalatok révén válik átélhetővé, a helyi alapanyagok pedig a társas interakciók révén nyernek jelentést. A rövid ellátási láncok megerősítése ezért a Vajdaságban a közösségi kohézió és a termelői tudás társadalmi beágyazottságának erősítésétől függ.

Összefoglalás, következtetések

A tanulmány azt vizsgálta, hogy a helykötődés többdimenziós szerkezete miként kapcsolódik a helyi élelmiszer-preferenciákhoz és a rövid ellátási láncok fejlesztési lehetőségeihez a magyar–szerb határtérség két eltérő társadalmi-térbeli kontextusában. A Baja térségére és Észak-Vajdaságra kiterjedő kérdőíves adatfelvétel alapján az elemzés a helykötődés dimenzióit, azok klaszterstruktúráját, a termelői eredet iránti preferenciákkal való kapcsolatát, valamint a kulturális-táji értékekhez és a helyi élelmiszerekhez kapcsolódó élményalapú gyakorlatokat tárta fel. Az eredmények megerősítik a helykötődés többdimenziós és kontextusfüggő értelmezését. A magyarországi mintában kiegyenlítettebb, kevésbé egyértelműen identitásvezérelt kötődési mintázat rajzolódik ki. A vajdasági mintában erősebben jelennek meg a hely-identitáshoz, a természeti környezethez és a társas beágyazottsághoz kapcsolódó elemek. A klaszterelemzés mindkét térségben elkülönítette a szorosabban és kevésbé kötődő fogyasztói csoportokat, ami lehetővé tette a kötődés és a termelői eredet iránti preferenciák kapcsolatának vizsgálatát.

A termékkategóriák szerinti elemzés alapján a helykötődés fogyasztói következményei szelektíven érvényesülnek. A szorosabban kötődő fogyasztói csoportok elsősorban a tej és tejtermékek, a pékáru, valamint részben a fűszerek esetében tulajdonítanak nagyobb jelentőséget a termelői eredetnek. Más termékeknél ez az összefüggés kevésbé egyértelmű. A kulturális-táji értékek és az élményalapú tevékenységek vizsgálata továbbá nyújtja ezt a képet: a lokalitás jelentése közösségi alkalmakban, gasztronómiai gyakorlatokban, tájhoz kötődő élményekben és a termelői tudás társadalmi közvetítésében is formálódik. Fejlesztéspolitikai szempontból a két térség eltérő REL-fejlesztési hangsúlyokat indokol: a magyarországi mintában inkább a helyi alapanyagokra, táji narratívákra és gasztronómiai együttműködések-re, a vajdasági térségben pedig a közösségi beágyazottságra, a személyes bizalomra és a termelői tudás közvetítésére érdemes építeni. Gazdasági és szabályozási oldalról ezt a piacra jutási költségek mérséklése, a célzott támogatások és az arányos élelmiszer-biztonsági előírások segíthetik.

A tanulmány a rövid ellátási láncok társadalmi beágyazottságát hangsúlyozó szakirodalomhoz kapcsolódik, és továbbá nyújtja annak következtetéseit. Az empirikus eredmények szerint a beágyazottság eltérő helykötődési konfigurációkban jelenik meg. A helykötődés szakirodalma számára a vizsgálat azért kínál új szempontot, mert a kötődés dimenzióit konkrét fogyasztói preferenciákkal és helyi élelmiszer-rendszerekhez kapcsolódó gyakorlatokkal hozza összefüggésbe. A tanulmány tudo-

mányos újdonsága ennek megfelelően abban áll, hogy a REL-ek társadalmi beágyazottságát a helykötődés többdimenziós, empirikusan mérhető szerkezetén keresztül vizsgálja; a termelői eredet iránti preferenciákat termékkategóriák szerint eltérő mintázatként értelmezi; valamint a terroiralapú fejlesztések társadalmi feltételeit fogyasztói oldalról, összehasonlító határtérségi kontextusban elemzi.

A kutatás korlátai közé tartozik a vizsgált minták mérete és esettanulmány-jellege, amelyek az eredmények általánosíthatóságát korlátozzák. A helykötődés kérdőíves mérése szükségszerűen leegyszerűsíti a hely összetett társadalmi jelentését, így az elemzés a dimenziók közötti finomabb összefüggéseket és a személyes tapasztalatok narratív rétegeit csak részben képes megragadni. Az önbevalláson alapuló adatok különösen a lokalitáshoz kapcsolódó kérdések esetében torzíthatnak, mivel a helyi választás normatív módon is pozitív jelentéssel bír. Emellett a keresztmetszeti adatfelvétel nem teszi lehetővé annak vizsgálatát, hogy a kötődési mintázatok miként változnak időben, illetve hogyan reagálnak gazdasági vagy intézményi változásokra.

A további kutatások számára ezért nemcsak nagyobb és reprezentatív minták bevonása lehet indokolt, hanem a módszertani megközelítés bővítése is. Kvalitatív vizsgálatok segíthetik a helyhez kötődő jelentések mélyebb megértését, míg longitudinális elemzések feltárhatják, hogy a helykötődés miként járul hozzá a helyi élelmiszerekhez való tartós elköteleződéshez. Érdekes továbbá vizsgálni, hogy a kötődés és a termelői eredet iránti preferencia milyen mértékben fordítható át tényleges vásárlási döntésekbe, és ebben milyen szerepet játszanak a jövedelmi viszonyok, az elérhetőség vagy az intézményi környezet. E kérdések vizsgálata segítheti annak feltárását, hogy a helyhez való viszony milyen feltételek mellett válik a helyi élelmiszerrendszerek hosszú távú társadalmi és gazdasági erőforrásává.

Hivatkozások

- Balázs, B. (2012). Local food system development in Hungary. *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 19(3), 403–421. <https://www.ijisaf.org/index.php/ijisaf/article/view/212>
Utolsó hozzáférés: 2026. 04. 14.
- Beriss, D. (2019). Food: location, location, location. *Annual Review of Anthropology*, 48(1), 61–75. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102317-050249>
- Boley, B. B., Strzelecka, M., Yeager, E. P., Ribeiro, M. A., Aleshinloye, K. D., Woosnam, K. M., & Mimbs, B. P. (2021). Measuring place attachment with the abbreviated place attachment scale (APAS). *Journal of Environmental Psychology*, 74, 101577. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101577>

- Bozóki, B., Péntek, M., Prihoda, E., Vértessy, L., & Szente, V. (2025). A klímaváltozás gazdasági hatásai a hazai agrár- és élelmiszeripari vállalatokra / The economic impacts of climate change on the agricultural and food industry enterprises in Hungary. *Gazdálkodás*, 69(4), 319–337. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.69.4.t.pp_319-337
- Bray, Á., & Kovács, T. (2021). Nemzeti és regionális identitások változásai a vajdasági magyarok körében. *Tudásmenedzsment*, 22(1. különszám), 94–110. <https://doi.org/10.15170/TM.2021.22.K1.6>
- Budruk, M., & Stanis, S. A. W. (2013). Place attachment and recreation experience preference: A further exploration of the relationship. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 1, 51–61. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2013.04.001>
- Carroll, B. E., & Fahy, F. (2015). Locating the locale of local food: The importance of context, space and social relations. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30(6), 563–576. <https://doi.org/10.1017/S1742170514000404>
- Cole, L. B., Coleman, S., & Scannell, L. (2021). Place attachment in green buildings: Making the connections. *Journal of Environmental Psychology*, 74, 101558. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101558>
- Csurgó, B., & Megyesi, B. (2015). Local food production and local identity: interdependency of development tools and results. *Socio.hu*. 5(SI3), 167–182. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2015en.167>
- Davidson, K. A., Khanal, B., & Messer, K. D. (2024). Are consumers no longer willing to pay more for local foods? A field experiment. *Agricultural and Resource Economics Review*, 53(1), 45–65. <https://doi.org/10.1017/age.2023.27>
- Demossier, M. (2016). The Europeanization of Terroir: Consuming Place, Tradition and Authenticity 1. In *European Identity and Culture* (pp. 119–136). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315580913-8/europeanization-terroirconsuming-place-tradition-authenticity-1-marion-demossier> Utolsó hozzáférés: 2026. 04. 14.
- Dúll, A. (2022). A környezetpszichológiától az ember-környezet tranzakció tudományig –áttekintés az elmúlt (majdnem) 30 évről. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(3–4), 727–745. <https://doi.org/10.1556/0016.2021.00050>
- Eisinga, R., Te Grotenhuis, M., & Pelzer, B. (2013). The reliability of a two-item scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown? *International Journal of Public Health*, 58(4), 637–642. <https://doi.org/10.1007/s00038-012-0416-3>
- Feagan, R. (2007). The place of food: mapping out the ‘local’ in local food systems. *Progress in Human Geography*, 31(1), 23–42. <https://doi.org/10.1177/0309132507073527>
- Feldmann, C., & Hamm, U. (2015). Consumers’ perceptions and preferences for local food: A review. *Food Quality and Preference*, 40, 152–164. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2014.09.014>
- Figueiredo, E., Forte, T., Eusébio, C., Silva, A., & Couto, J. (2022). Rural ties and consumption of rural provenance food products—Evidence from the customers of urban specialty stores in Portugal. *Foods*, 11(4), 547. <https://doi.org/10.3390/foods11040547>
- Graciotti, A., & Balzano, M. (2025). Embedding local food consumer behavior in place: local identity, attachment to tradition, and connectedness with nature through a self-categorization perspective. *European Journal of Marketing*, 59(13), 303–331. <https://doi.org/10.1108/EJM-08-2023-0656>
- Harris, E. M. (2010). Eat local? Constructions of place in alternative food politics. *Geography Compass*, 4(4), 355–369. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00298.x>
- Hempel, C., & Hamm, U. (2016). Local and/or organic: A study on consumer preferences for organic food and food from different origins. *International Journal of Consumer Studies*, 40(6), 732–741. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12288>
- Hernández, B., Hidalgo, M. C., & Ruiz, C. (2020). Theoretical and methodological aspects of research on place attachment. *Place Attachment*, 94–110. <https://doi.org/10.4324/9780429274442-6>

- Ismarizal, B., Rusmiati, D., Multazam, M. M., & Ramadhan, G. (2025). Gastronomic Motivation and Place Attachment through the Mediating Role of Gastronomic Experience: Evidence from Bandung, Indonesia. *E-Journal of Tourism*, 272–284. <https://doi.org/10.24922/eot.v12i2.2193>
- Jia, F., Shahzadi, G., Bourlakis, M., & John, A. (2024). Promoting resilient and sustainable food systems: A systematic literature review on short food supply chains. *Journal of Cleaner Production*, 435, 140364. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140364>
- Jørstad, M., Roaldsen, I., & Ljunggren, E. (2020). Local food in tourism: A systematic literature review. *Gastronomy and Tourism*, 4(2), 97–111. <https://doi.org/10.3727/216929719X15736343324887>
- Kateliëva, M., & Muhar, A. (2022). Heritage tourism products based on traditional nature-related knowledge: assessment of cultural, social, and environmental factors in cases from rural Austria. *Journal of Heritage Tourism*, 17(6), 631–647. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2022.2098040>
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. In *Place Attachment* (pp. 1–12). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Manzo, L., & Devine-Wright, P. (2013). *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203757765>
- Maricchiolo, F., Mosca, O., Paolini, D., & Fornara, F. (2021). The mediating role of place attachment dimensions in the relationship between local social identity and well-being. *Frontiers in Psychology*, 12, 645648. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.645648>
- Memery, J., Angell, R., Megicks, P., & Lindgreen, A. (2015). Unpicking motives to purchase locally-produced food: Analysis of direct and moderation effects. *European Journal of Marketing*, 49(7–8), 1207–1233. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2014-0075>
- Michel-Villarrreal, R., Vilalta-Perdomo, E., Hingley, M., & Canavari, M. (2025). Rethinking alternative food networks: unpacking key attributes and overlapping concepts. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 49(3), 415–442. <https://doi.org/10.1080/21683565.2024.2420831>
- Moreno, F., & Malone, T. (2021). The role of collective food identity in local food demand. *Agricultural and Resource Economics Review*, 50(1), 22–42. <https://doi.org/10.1017/age.2020.9>
- Ramkissoon, H., Mavondo, F., & Uysal, M. (2018). Social involvement and park citizenship as moderators for quality-of-life in a national park. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(3), 341–361. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1354866>
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 422–434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2017). The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 256–269. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.04.001>
- Toma, I., Redman, M., Czekaj, M., Tyran, E., Grivins, M., & Sumane, S. (2021). Small-scale farming and food security: Policy perspectives from Central and Eastern Europe. *Global Food Security*, 29, 100504. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100504>
- Tözsér, A. (2020). A Kárpát-medencei magyar lakosság identitásának jellemzői. *Polgári Szemle*, 16(4–6), 327–342. <https://polgariszemle.hu/archivum/180-2020-oktober-16-evfolyam-4-6-szam/185-muhelytanulmanyok/1126-a-karpat-medencei-magyar-lakossag-identitasanak-jellemzoi>
- Virginija, J., & Aušra Lioračaitė, Š. (2025). Taste as identity: The role of culinary heritage in Lithuanian tourism experiences. *Global Journal of Tourism Leisure & Hospitality Management*, 2(5), 555598. <https://doi.org/10.19080/GJTLH.2025.02.555598>

A helykötődést mérő kérdéssor

Alskála	Kérdés
Hely-identitás	1. A térség, ahol élek, számomra nagyon különleges hely.
	2. A térség, ahol élek, sokat jelent számomra.
	3. Nagyon kötődöm a térséghez, ahol élek.
	4. Erősen tudok azonosulni ezzel a térséggel, ahol élek.
	5. Arról, hogy ki is vagyok, sokat elmond, hogy ebben a térségben lakom.
	6. Úgy érzem, a szívem egy része ezé a térségé, ahol élek.
Természeti kötődés	7. Amikor a térségem természeti tájain töltök időt, egynek érzem magam a környezettel.
	8. Kevésbé kötődnék ehhez a térséghez, ha az itteni növények és állatok egy része eltűnne.
	9. Nagyon kötődöm a térségem természeti környezetéhez.
Kulturális kötődés	10. Amikor a térségem kulturális rendezvényein veszek részt, egynek érzem magam a helyi közösséggel.
	11. Nagyon kötődöm a térségem kulturális életéhez, hagyományaihoz.
	12. Kevésbé kötődnék a térséghez, ha az itteni hagyományok mások lennének.
Helyfüggőség	13. Nincs még egy olyan hely a világon, mint ez a térség, ahol élek.
	14. A foglalkozásomat máshol nem szívesen végezném, csak itt, ebben a térségben.
	15. Fontosabb, hogy itt, a térségemben végezzem tevékenységeimet, mint az, hogy pontosan mivel is foglalkozom.
	16. A térség, ahol élek, a legjobb hely arra, amivel foglalkozni szeretek.
Családi kötődés	17. Azért lakom ebben a térségben, mert a rokonaim is itt élnek.
	18. A térségemben lévő családi kapcsolataim nagyon különlegesek számomra.
	19. Ha nem lennének ezek a családi kapcsolataim itt a térségben, valószínűleg elköltöznék.
Baráti kötődés	20. A térségben lévő önkéntes/civil közösségekhez való tartozásom nagyon fontos számomra.
	21. A közösségi tevékenységek során kialakult baráti kapcsolataim erősen a térségemhez kötnek engem.

Forrás: Raymond et al. (2010). 2. táblázat (p. 427), módosítva.